

- Рецензията е публикувана в сп. Македонски преглед, 2000, кн. 1, с. 135-138 -

- Марияна Витанова -

ОБОБЩАВАЩ ТРУД ПО ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

- Дора Иванова-Мирчева, Иван Харалампиев. "История на българския език". Издателство "Фабер". В. Търново, 1999, 384 стр.-

В края на столетието великотърновското издателство "Фабер" зарадва българските читатели с едно чудесно и дълго очаквано издание, посветено на многовековната българска езикова история. Автори са уважаваните български езиковеди - специалисти по история на българския език, чл.-кор. проф. Дора Иванова-Мирчева и проф. Иван Харалампиев.

Откриването и издаването през последните години на нови писмени паметници, натрупването на нов доказателствен материал по въпросите на историческия езиков развой създават необходимост от нов обзорен труд, който да обобщи резултатите от изследванията на всички езикови равнища. Това е мотивирало авторите да пристъпят към цялостен анализ на възникването, нормативното устройство, характера и процесите в развоя на донационалния език.

Предлаганата "История на българския език" проследява езиковото развитие на българската народност през периода VI в. - XVIII в. в неговите две форми - говорима и книжовна.

Изследването се опира и на натрупания опит от класиците на българското езикознание Б. Цонев ("История на българский език"), Ст. Младенов ("Geschichte der bulgarischen Sprache" - преведена на български език от чл.-кор. проф. Ив. Дуриданов) и К. Мирчев ("Историческа граматика на българския език").

Новата "История на българския език" се състои от увод и три основни части.

В уводната част се разглеждат въпросите, свързани с възникването на българската народност и на българския

народностен език, характеризират се основните източници за изучаване на българската езикова история - книжовни и епиграфски писмени паметници и методологията при изследването им.

Първата част с автор Ив. Харалампиев е посветена на говоримия български език и на измененията, които той претърпява през вековете, в областта на фонетиката, морфологията и синтаксиса. След краткия преглед на дискуссионните моменти около периодизацията на българския език, свързани с имената на С. Б. Бернщейн и Вл. Георгиев, се приема традиционното деление, подкрепяно от Б. Цонев, Л. Милетич, Ст. Младенов и К. Мирчев. Направена е обща характеристика на предписмения период - от VI в. до втората половина на IX в., старобългарския период - от IX в. до XI в., среднобългарския период - XII в. - XIV в. и новобългарския период от XV в. до наши дни.

В областта на вокализма са проследени по-подробно промените, които претърпяват еровите гласни, развоя на сричкотворните *р* и *л*, на носовите гласни, на ятовия вокал и прегласа на *а* след палатална съгласна, промените на гласните *ы*, *є*, *и*, *о*, *ъ*, редукцията на неударените гласни, метатезата на ликвидните съгласни.

От развойните процеси при консонантизма са разгледани възникването на опозицията твърдост/мекост и склонността на съгласните към затвърдяване, развоя на праславянските съчетания **tj*, **dj*, съдбата на епентетично *л'*, комбинаторните промени при съгласните.

В областта на историческата морфология са проследени промените в именната система на българския език, най-значителните от които са свързани с прехода от синтетизъм към аналитизъм - отпадането на падежните форми, загубата на категорията двойствено число и възникването на бройни форми при съществителните, появата и развитието на задпоставен определителен член, загубата на сложните прилагателни имена и

появата на аналитично степенуване с помощта на частиците *по-* и *най-*, разпадането на тричленната система от показателни местоимения и появата на форми за трето лице на личните и притежателните местоимения.

Българската глаголна система, която е по-консервативна в сравнение с именната, е характеризирана с промените в старобългарските глаголни спрежения и появата на ново *-а-* спрежение, развоя на темпоралната система и обогатяването ѝ със специални описателни форми за бъдеще време, появата на система от преизказни глаголни форми, образувани върху основата на стария перфект, отпадането на някои от неличните глаголни форми - инфинитива, супина и част от причастията, появата на деепричастие и др.

В раздела "Историческа морфология" се отделя специално внимание и на често пренебрегваните неизменяеми части на речта - наречия и предлози, на техния произход и значение.

Следващият раздел е посветен на българския исторически синтаксис. Разгледани са въпросите, свързани с прехода от синтетизъм към аналитизъм - вътрешноезиковите и външните фактори, допринесли за разпадането на падежната система, промените в състава и структурата на българското изречение.

Анализът на историческите промени в областта на фонетиката, морфологията и синтаксиса е подкрепен с многобройни примери от днешните български диалекти, които авторът познава добре. Правят се съпоставки и с останалите славянски и със съседните балкански езици - гръцки, румънски и др.

Във втората част, чийто автор основно е Д. Иванова-Мирчева, за първи път в системен вид се проследява развоя на книжовния български език до Възраждането. Разгледани са проблемите на периодизацията на книжовноезиковата история, посочва се необходимостта от избистряне и определяне на критериите за периодизация на езика и се формулира работен вариант на етапите в развитието на книжовния български език от донационалния период. В тази част

се засягат въпросите за етническата принадлежност, международната функция на българския книжовен език и особеностите на различните редакции, които възникват на базата на старобългарски (моравско-панонска, хърватска, сръбска, руска, румънска), отношението между книжовните школи (Охридска, Преславска, Търновска) и развоя на българския език, преводаческата дейност през вековете. Анализира се делото на старобългарските писатели и книжовници Константин-Кирил Философ и Методий, Климент Охридски, Йоан Екзарх Български, Презвитер Козма, Евтимий Търновски, Григорий Цамблак - създатели и строители на българския книжовен език.

Критичният преглед на различни български и чуждестранни публикации по дискутираните проблеми запознава читателя не само с авторските виждания, но и с постиженията на останалите изследователи - историци на езика, в това число и на най-младите, някои от които формирани като учени под вещото ръководство на проф. Мирчева.

В третата част, дело и на двамата автори, за първи път в обобщен вид се поставят проблемите на историческата лексикология и семантика - едни от най-слабо застъпените области от науката за историята на българския език. Поставят се въпросите за историческите връзки на българския народ и развоя на българската лексикална система - за прабългарското лексикално наследство, за гръцките и турски заемки, за руско-българските езикови връзки. Анализират се малко разработваните в исторически план проблеми за семантичната структура на думата, за многозначността, омонимията и синонимията, пътищата за образуване на нови значения, на нюансиране на понятията и т.н. Отделено е внимание и на приемствеността в българската лексикална система - връзката между лексиката на старобългарския език и съвременния говорим и книжовен български език, връзката с лексиката на българските диалекти и със запазената старинна лексика в българската ономастика.

След повечето раздели се дава подробна библиография по разглежданите въпроси, което улеснява читателя в по-

нататъшните самостоятелни търсения по съответната проблематика.

"История на българския език" е своеобразно продължение на научните дирения на чл.-кор. проф. К. Мирчев, доразвити компетентно от натрупания богат собствен изследователски и преподавателски опит на авторите - негови ученици, близки съратници и последователи. Изследването е допълнено с някои отсъстващи в "Историческа граматика на българския език" раздели, например за комбинаторните промени при съгласните, историята на наречията, теоретичните проблеми на историческата лексикология и семантика и др.

Трудът е изключително полезен за езиковедите, работещи в областта на старобългаристиката, диалектологията, лексикологията, етимологията, ономастиката, за студентите по българска и славянска филология, както и за всички, които се интересуват от развитието на българския език през вековете.

И накрая ще отбележим и оформлението на книгата от издателство "Фабер", което предлага на читателя научно компетентно съдържание, поднесено в добра полиграфска форма.

ст.н.с. д-р Марияна Витанова